

ESPINÓS, Joaquim / MAESTRE, Antoni / MARCILLAS, Isabel (ed.) (2015): *La biografia a examen*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 340 p.

Com assenyala Joaquim Espinós al pròleg, el Grup de Recerca de Literatura Catalana Contemporània de la Universitat d'Alacant s'ha especialitzat, i ja des dels seus inicis que és així, en la literatura del jo. S'ha encarregat de memòries, autobiografies, dietaris, cartes, etcètera. Ha organitzat nombroses jornades, seminaris i simposis internacionals. I cal destacar, d'entre les publicacions col·lectives promogudes pel grup, els volums *Literatura autobiogràfica. Història, memòria i construcció del subjecte* (Denes, 2001); *Memòria i Literatura. La construcció del subjecte femení. Periodisme i autobiografia* (Denes, 2002); *Epístola i literatura* (Denes, 2004); *Diaris i dietaris* (Denes, 2007) i *Autobiografies, memòries i autoficcions* (Afers, 2011). Veiem, doncs, que els discursos provinents del grup que agombolen la literatura del jo, que la intenten entendre, han anat prenent forma gairebé un cop l'any, mal que en els darrers temps el ritme hagi disminuït. A aquesta sèrie de volums, s'hi haurien de sumar el dossier que va aparèixer a la revista *L'Espill* (núm. 30, hivern de 2008) i un altre dossier que va aparèixer al primer número d'Ítaca (2010), tots dos dedicats a l'estudi dels dietaris; la monografia *El dietarisme català entre dos segles (1970-2000)*, d'Anna Esteve, publicat l'any 2010 i mereixedor del Premi de la Crítica Serra d'Or l'any següent; i l'antologia de dietaristes catalans actuals *Àncora del temps*, editada per Joan Borja, membre de la Fundació Bromera, el 2013. Pel que fa a la biografia de manera concreta, és el gènere que el grup ha abordat en els darrers seminaris, simposis i altres activitats, i ho ha fet en el projecte d'investigació «El conocimiento del otro: biografías y retratos en la literatura catalana del siglo XX». A alguns dels participants en les activitats organitzades pel GRILC se'ls ha demanat expressament certs treballs, alguns dels quals pertanyen a aquest volum i la resta formen part d'un altre: *Aproximació a l'altre: biografies, semblances i retrats*, editat per Enric Balaguer, Maria Jesús Francés i Vicent Vidal.

La biografia és, potser, un dels gèneres més difícils de descriure teòricament. Per un cantó hi hauria la tradició que entén la biografia com un gènere historiogràfic, com un testimoni que deixa petja d'un fragment de la diacronia. La biografia, per tant, en aquest primer cas, s'equipararia amb la realitat, la descriuria fidelment. Per l'altre cantó s'entén la biografia com una construcció artificialiosa d'una vida, tant si és explicada en primera persona com si hi ha un distanciament. En tot cas, en aquest segon plantejament estariem davant d'un relat, d'una narració entesa com a artifici; entrariem en el terreny d'autors com Derrida o De Man. Sigui com vulgui, en tots dos casos la importància de la biografia rau en la seva capacitat de construcció cultural, de mirall (també si entenem la biografia com a relat, perquè qualsevol relat, mal que fantàstic, dóna compte d'una cultura) d'una societat determinada. En darrer terme la biografia és un element, com tot relat, de construcció cultural i de cohesió identitària (cohesió nacional). I és precisament per aquest motiu que en el marc català hi ha hagut, des del ressorgiment programàtic conegut com a Renaixença, una voluntat precisa de promoció pel que fa a les biografies. La literatura catalana no comptava amb una tradició biogràfica, i la primera publicació contemporània neix dins del Modernisme (són les *Siluetes d'Escriptors catalans del segle XIX*, de L'Avenç, publicades entre 1909 i 1913). A partir d'aleshores ja podem citar noms com ara Rovira i Virgili, Plàcid Vidal, les col·leccions «Catalans d'ara» i les que formaren part de la Biblioteca Popular Barcino dels anys vint i trenta. Arribem a Josep Pla, amb obres com *Coses vistes* (1925) o *Llanterna màgica* (1926). Després, el hiat que va suposar la guerra, la represa de la «Col·lecció Popular» de Barcino; l'any 1950 l'editorial Aedos convoca la primera edició del Premi de Biografia Catalana. En els seixanta hi trobem «Biografies Populares» de l'Editorial Alcides, i dels anys setanta destaca la col·lecció «Pinya de Rosa» de Dopesa. En fi, tot plegat forma una producció considerable, i sobretot denota un esforç per preservar el testimoni del relat català i dotar-lo de continuïtat històrica. Mal que Catalunya no tingui una tradició memorialística com Anglaterra o França, i això vol dir que tampoc no tenim un públic lector acostumat a les biografies, i tampoc no sigui freqüent la figura del biògraf professional (penso en Agustí Pons), malgrat tot això, no es pot dir que la literatura catalana no hagi fet mèrits per intentar homologar-se a altres tradicions més riques en aquest sentit.

Són totes aquestes qüestions, i moltes altres, les que apareixen tractades en aquest volum (dedicat a la memòria de l'escriptor Miquel Pairoli, l'escriptor de Quart que va morir l'any 2011 i del qual Curbet Edicions acaba de publicar *La vida a la menuda (1990-2010)*, un llibre de dietaris prologats per Vicenç Pagès Jordà). El volum *La biografia a examen* es divideix en dues parts: la primera s'intitula «Aproximacions biogràfiques» i conté papers que se ceneixen a l'aproximació biogràfica de diversos personatges com ara Baltasar Porcel, Carlos Casares o Francesc Trabal. La segona part està formada per línies que practiquen el comparatisme; s'intitula «Hibridacions interdisciplinars» i posen en relació, per exemple, J. V. Foix i Joan Miró, el dietari i la crònica autobiogràfica o el retrat (a mig camí entre la pintura i la literatura).

En primer lloc trobem «La “nova biografia” a la cultura catalana», de Jordi Amat, un text en què Emil Ludwig comparteix cotxe amb Ventura Gassol. Aquest report té data del dia 21 d'abril de 1933, data en què el vaixell *Franca Fassio* on viatja Ludwig atraca a Barcelona. Autor de prestigi, sobretot conegut per la seva biografia de Goethe, havia estat interlocutor de Stalin i Mussolini. Jordi Amat ens situa Ludwig al costat del conseller Gassol: així comença un text que vol desfer l'equívoc segons el qual qui va perfilar aquell estil innovador no va ser Ludwig sinó l'anglès Lytton Strachey. Aquest últim, entre el final de la segona dècada del xx i el començament de la tercera va donar forma al que es va anomenar «la nova biografia» (segons l'etiqueta proposada per Virginia Woolf). Aquesta «nova biografia» va néixer producte d'una reacció. El «nou biògraf», per tant, podia contemplar el biografat parlant i movent-se a la plaça pública, diu Amat, i convertia el lector en un *voyeur* que escorcollava el protagonista pel forat del pany. Amat construeix un paper farcit de dades interessants que analitza la recepció catalana de la «nova biografia» i també, amb ull viu, la cara i la creu de la personalitat d'Emil Ludwig.

Faust Ripoll Domènech ofereix la comunicació «La biografia com a eina de construcció nacional. Les biografies del catàleg de Josep Maria de Casacuberta». Això entronca amb la idea que he esbossat més amunt. La funció de les biografies catalanes, almenys de les que edita Casacuberta, és (re)construir el relat històric nacional, i els personatges biografats són pilars fonamentals per entendre la catalanitat. Ripoll s'acosta al pintor Fortuny, a Clavé, a Monturiol, per exemple, i arriba a conclusions taxatives, la darrera de les quals és que les biografies solen ser poc crítiques respecte l'acció dels biografats, i sovint s'acosten a l'hagiografia.

Carme Eberenz-Greoles hi escriu «Josep Pla: *Vida i miracles de Josep Pijoan*. La biografia com a retrat i autoretrat. Presències, al·lusions i omissions». El 16 de juny de 2013 va fer 50 anys de la mort de Josep Pijoan, el poeta, articulista, arquitecte i professor d'història de l'art que va exercir un paper decisiu en el naixement de l'Institut d'Estudis Catalans, el Museu Nacional d'Art de Catalunya, la Biblioteca de Catalunya i l'Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma. Aquest cinquantenari, però, es va celebrar, a Catalunya? Pla en el seu moment en va fer un retrat, breu, però el millor que se n'ha fet fins ara. Eberenz-Greoles s'acosta de manera ben documentada a la figura de Josep Pijoan i a la relació que manté respecte al retrat que li va fer l'escriptor de Palafrugell.

Dolors Madrenas Tinoco i Joan M. Ribera Llopis, a quatre mans, parlen de la figura de Carles Sindreu a «Carles Sindreu (1900-1974): retrats sota el signe de l'avantguarda», unes línies que donen detalls de la col·lecció *Retrats d'infants* del poeta barceloní. Aquests retrats corresponen a Caterina Albert, Clementina Arderiu, Rosa M. Arquimbau, Aurora Betrana, M. Teresa Vernet, Josep M. de Sagarra, Carles Riba, Sebastià Gasch, J. V. Foix, Marià Manent o Guillem Díaz-Plaja: infants que amb el temps esdevindran personalitats importants de la literatura. Els autors es fixen sobretot en *La Klaxon i el Camí*, un llibre difícil de catalogar.

«Domènec de Bellmunt i la biografia: *Notícia de Figures de Catalunya (1933)* i *Homes de la terra (1935)*» és el títol que tria Josep Camps Arbós per parlar del periodista i narrador que fou Domènec de Bellmunt, nom amb què es coneix Domènec Pallerola i Munné, certament nascut l'any 1903 a la població lleidatana de Bellmunt d'Urgell i que s'exilià a París el novembre de 1924, on va esdevenir delegat del diari *La Publicitat*, alhora que entrà en contacte amb periodistes com Alfons Maseras, Eugeni Xammar o Josep Pla. Va ser, a més, l'ànima d'*El Fuet*, una revista satírica dirigida per Joan Casanelles. Domènec de Bellmunt escrigué dues obres importants, *Figures de Catalunya (1933)* i *Homes de la terra*

(1935). Contenen material que procedeix de la secció «Figures» que va tenir a *La Rambla* durant un any (1932-1933), on parlava de Gaziol, de Lluís Nicolau d'Olwer o de Cambó. Camps ens mostra els procediments a través dels quals Domènech de Bellmunt exercia els seus retrats, els models que tenia i la recepció amb què es trobà.

De Fina Masdéu hi ha «Plàcid Vidal i *Els singulars anecdòtics*: en record dels “sacerdots de l'ideal”», article que vol donar un valor nou al llibre de Plàcid Vidal *Els singulars anecdòtics*, i situar-lo al lloc que, segons l'autora, li correspondria dins el gènere de la biografia. Esgrimeix sobretot dues raons: en primer lloc, el testimoni que el seu autor aporta sobre una època viscuda amb intensitat (els darrers anys del XIX i la primera dècada del XX, és a dir, el tombant de segle); i pels retrats que féu d'uns personatges que va conèixer (amb alguns dels quals va establir amistat). Plàcid Vidal i Rosich va néixer a Alcover l'any 1881 i va morir a Barcelona el 1938. Fou un dels integrants del Grup Modernista de Reus.

És el torn de Moisès Llopis i Alarcón. «Francesc Trabal evocat: els retrats literaris de Domènec Guansé i Joan Oliver. Estratègies descriptives i posicionament crític». Llopis enceta les seves línies definint i dotant de les seves funcions corresponents les categories de «descripció» i de «retrat literari», centrant-se en Miraux. Analitza les mirades de Guansé i d'Oliver respecte de Trabal. Guansé opta per definir el retrat literari com un producte unit a la vida. Va escriure la necrològica de Trabal l'any 1968 a *Pont Blau*. De Joan Oliver, en destaca el record «Francesc Trabal, recordat» que el de Sabadell va escriure a *Serra d'Or*, també l'any 1968.

Carles Cabrera presenta «Reis i no reis. L'acostament de Baltasar Porcel als monarques i polítics», partint així la seva comunicació en dues parts diferenciades. Analitza el treball biogràfic que Porcel duagué a terme en relació amb la monarquia hispànica, els principals polítics catalans de la Segona Restauració Borbònica (Pujol, Tarradellas i Pallach) i anarquistes històrics com Joan Ferrer o Frederica Montseny. Una feina que caldria emmarcar en el món de l'entrevista que va dur a terme a *Serra d'Or* i a *Destino*, entre d'altres. És particularment interessant, ara que Pujol surt a les notícies, de recuperar les línies de Porcel sobre la seva figura.

Vicent Vidal Lloret escriu «Joaquim Martí i Gadea, Francesc Martínez i Martínez, i Manuel Sanchez Guarnar: tres folkloristes valencians biografiats». Abraça, doncs, tots tres folkloristes i fa servir la biografia per a l'estudi de la literatura popular. Sovint s'oblida, diuen els autors, que el gènere biogràfic no només és útil per encarar l'estudi de la literatura «cultura». La biografia d'un folklorista ens informa de la seva formació, els seus mètodes de recollida, els contactes professionals, acadèmics, familiars, les amistats rellevants, etc. Els estudia a tots tres per separat i arriba a unes conclusions que els aglutinen.

María Victoria Navas Sánchez-Élez escriu «Júlio Dantas (1876-1962) & Virgínia Victorino (1895-1967): un retrato de fuente epistolar». Navas reconstrueix aquestes dues figures a partir de l'arxiu de Virgínia Victorino, que es troba a la Biblioteca Nacional de Portugal. L'obra de Victorino avui dia és un record arqueològic, encarna el corrent portuguès tradicional del tombant de segle, i segueix un procés de formació de la mà de l'intel·lectual Júlio Dantas, l'obra del qual acostuma a ser catalogada com a neoromàntica i decadentista. Navas estudia les cartes que hi ha a l'arxiu per tal de resseguir la seva trajectòria i la influència que van exercir-se mútuament.

«Elements subjectius en la biografia *Ramón Piñeiro. Unha vida por Galicia* feta per Carlos Casares», de José Ángel García López, vol reunir dos homes en un sol eix, dues referències ineludibles en el desenvolupament cultural i polític de la Galícia contemporània. García López estudia com Casares tracta la vida de Piñeiro, i de fet qüestiona el gènere mateix de l'anomenada biografia. Així, es planteja si és una biografia, o bé una autobiografia o unes memòries, atès que al pròleg de la suposada biografia Casares informa els lectors que pels volts de 1975 la dona de Piñeiro va animar el seu marit a escriure les seves memòries, i ell va complir aquest encàrrec a mitges. Set anys després, Casares revifa aquesta inquietud en el seu amic. La subjectivitat de les fonts és una de les claus d'aquest paper.

A «“El cap de ciclop madur”: l'analogia en els *Homenots* de Josep Pla» Josep Besa Camprubí es proposa examinar el paper que té l'analogia en els *Homenots* de l'autor empordanès. Se centra en l'àmbit que conformen les seqüències en què Pla fa un retrat físic del personatge i, per tant, el que hi diu

concerneix només en l'àmbit particular de l'analogia. Besa exposa el que entén per analogia, en primer lloc. Després la situa en el marc del text descriptiu, i per acabar aplica l'analogia als *Homenots* i estudia com la fa servir Josep Pla.

Mayte Cantero Sánchez intenta estudiar de quina manera l'escriptor no només és producte de la seva obra, sinó que al seu torn n'és un lector; la va (re)escrivint i forjant a la vegada que, diu Cantero, configura un espai literari que construeix una noció d'autor que va més enllà del concepte de paternitat. Cantero té l'objectiu d'analitzar les suposicions que es deriven del fantasma de l'obra i del fantasma de l'autor, causats per la dialèctica «l'home i l'obra» encetada durant el segle XVIII. Per fer-ho, s'empara en Foucault, Bonnet i Meizoz. L'article s'intitula «Cómo la crítica hace biografía: el fantasma del escritor».

L'última comunicació de la primera part és «El/la escritor/a imaginario/a», d'Aina Pérez Fontdevila, i prova de parlar d'aquell topos indubitable situat al lloc on comença tot allò extratextual; de la frontera entre el dins i el fora, de la relació entre l'autor i el lector. En paraules de Derrida, intenta dinamitzar la relació obra-vida. Pérez Fontdevila posa en relació tota una sèrie de fronteres que, a parer seu, massa sovint es presenten com a clares i definibles.

La primera de les comunicacions de la segona part, intitulada «Hibridacions interdisciplinars», és «El retrat, entre la pintura i la literatura. Apunts d'una dialèctica», d'Enric Balaguer, que intenta situar el retrat entre aquests dos pols, el de la pintura i la literatura. Durant molt temps, i encara ara, els artistes plàstics, diu Balaguer, els pintors i els fotògrafs, s'han guanyat la vida fent retrats. Un gènere popular que ha servit per passar al que Petrarca en diu la posteritat. Quines característiques té el retrat pictòric? I el literari?

«*Quatre colors aparien el món*. Correspondències biogràfiques entre J. V. Foix i Joan Miró», d'Estrella Correcher, fa, en primer lloc, un petit estudi sobre les tals correspondències a partir de l'anàlisi dels textos mironians de l'autor de Sarrià. Més endavant, intenta catalogar les proses de *Quatre colors aparien el món*. El sonet homònim i la prosa poètica, en aquest cas, queden emparats per un mateix títol foixià, i queden separats en el temps: l'un és de 1947, l'altre de 1975. Correcher acaba fent una breu referència al retrat literari que hi ha de Joan Miró a algunes de les proses poètiques de *Quatre colors*.

Ramon Salvo Torres ens parla de la singularitat i l'especificitat de l'obra que Josep Iglésias del Marquet (Artesa de Lleida, 1932 – Barcelona, 1989) basteix entre els anys 1960 i 1966 a «El collage: dietari-crònica autobiogràfica de Josep Iglésias del Marquet». La seva obra empra el collage i la postal, i constitueix un cas únic de crònica i de plàstica autobiogràfiques. Es tracta d'un conjunt d'unes 200 obres que s'inscriuen en el pla del jo, de la memòria i de l'autobiografia.

«Models biogràfics als webs de les cases museus literàries», de Pilar Arnau i Segarra, s'acosta a la proliferació que, en els darrers vint anys, dins l'àmbit català, hi ha hagut pel que fa a pàgines web literàries de qualitat diversa (que proporcionen, també de manera molt heterogènia, informació sobre literatura catalana). En destaquen *Lletra*, la *Biblioteca Lluís Vives* o *Traces*. Una aportació que intenta dilucidar el present digital de cada dia.

«El paper de la biografia en l'obra de Ferran Torrent: de l'enterraments Pepe Blanch a la diputada Mònica Oltra», de Jaume Silvestre, analitza la construcció de personatges en la narrativa de Ferran Torrent. L'autor construeix personatges complexos des de diversos angles, amb matisos, ben lluny d'on situa l'evolució de la societat actual de la síntesi de Twitter. Aquesta complexitat permet a Silvestre establir paral·lelismes entre els personatges de Torrent i el gènere de la biografia.

«Paratextos sobre Josep Lozano: les entrevistes com a font de coneixement», de M. Jesús Francés, ens ofereix una línia d'estudi concreta però no mancada de complexitat: la voluntat de conèixer l'alteritat, d'arribar a capir el que configura la història vital d'una altra persona. A més de la biografia, que seria el gènere més utilitzat per dur a terme aquest acostament, n'hi ha d'altres, com ara l'entrevista. És el que estudia Francés en aquestes línies, que s'endinsen en l'anàlisi de les entrevistes fetes a l'autor de *Crim de germania*.

«*Una arcàdia feliç*», de Miquel López Crespí, de Catalina Bonnín, parla de l'obra de López Crespí que va rebre el premi de Narrativa Mediterrània Pare Colom l'any 2010: una autobiografia novel·lada de Llorenç Villalonga. Fins a quin punt la ideologia de l'autor amara el personatge novel·lístic? Si parlem

d'un personatge controvertit com Villalonga, l'interès per saber cap a on s'inclina la balança ideològica encara és més gran.

María de los Ángeles Herrero Herrero escriu «Els Roger i els Arcàngels: les nobles nissagues del món escartí a la maquinària de construcció de biografies fictícies per Vicent J. Escartí». L'objectiu d'aquesta comunicació és reflexionar sobre el mecanisme de creació de les biografies, i en concret de les biografies d'una sèrie de personatges ficticis; esbrinar, sobretot, quins són els elements que els fan versemblants. L'autora ho fa a partir de l'obra del professor i escriptor valencià Vicent J. Escartí.

Per acabar, Aina Monferrer ofereix les línies de «Les malediccions en la poesia de Vicent Andrés Estellés com estratègies de representació biogràfica», un treball inscrit dins el marc del projecte d'investigació de la Universitat Jaume I «El discurs divulgatiu en català i espanyol: gèneres, estils i estratègies argumentatives en la gestió social dels coneixements». Monferrer se serveix, per a l'anàlisi de l'insult en la poesia estellesiana, de dos conceptes: el biografema de Barthes i l'ethos aristotèlic.

En definitiva, un volum monogràfic en què trobem discursos variats sobre temes diversos tractats de manera irregular i des de perspectives diferenciades. Una bona baula de cara a la construcció d'un corpus d'anàlisi de la literatura del jo, tant a nivell teòric com a l'hora d'atacar la lectura de l'obra d'un autor concret. El volum es clou amb un apèndix elaborat per Llorenç Soldevila que conté el conjunt de biografies publicades entre 1950 i 2013, una tasca exhaustiva, útil i incontestable.

Carles MORELL
Universitat Autònoma de Barcelona

FOIX, J. V. / MANENT, Albert (2015): *Correspondència (1952-1985)*, edició a cura de Margarida TRIAS, Barcelona: Quaderns Crema, 139 p.

J. V. Foix és potser un dels «grans» del segle xx de qui menys correspondència s'ha publicat. Els models de C.-J. Guardiola amb la de Riba o la d'Albert Manent i Jaume Medina amb Carner, per posar els exemples que completarien la tríada de poetes més importants del nou-cents, o l'edició de les suculentas cartes d'altres escriptors, com les creuades entre Rodoreda i Sales o Villalonga i Porcel, de lectura obligada, no han atiat encara el coratge de l'intrèpid especialista que vulgui assumir l'edició de les del de Sarrià. Fins ara, l'única mostra editada en volum que se n'havia donat a conèixer era la *Correspondència Foix-Obiols*, a cura d'Agnès Ponsati i Anna M. Picas (Barcelona: Quaderns Crema, 1994), atès que l'interessantíssim llibre de Rafael Santos Torroella, *Salvador Dalí, corresponsal de J. V. Foix 1932-1936* (Barcelona: Mediterrània, 1986) sols recollia les missives del figuerenc. El lector encuriós per les intimitats pròpies del cartei, en el cas de Foix sols podia trobar-ne en cartes esparses, incloses dins d'altres llibres, com ara les que va recollir i disseminar Guerrero dins la biografia *J. V. Foix, investigador en poesia* (Barcelona: Empúries, 1996), adreçades pel poeta al seu cunyat, l'editor d'Oxford Joan Gili, magnífiques i imprescindibles per a entendre el sentit exacte que donava el poeta al seu gran llibre *Sol, i de dol*.

Potser és per això que l'aparició de la correspondència conservada entre J. V. Foix i Albert Manent ha tingut un vast ressò a la premsa escrita i més que notable a la televisió i als blogs de la xarxa (vegeu les referències del final d'aquest escrit). Per això, i per la meravella literària que són les cartes del primer corresponsal, és clar. Perquè, de fet, notes purament informatives a banda, la major part d'aquests comentaris coincideixen a destacar dos aspectes, d'aquest volum. En primer lloc, el desequilibri entre les cartes d'un corresponsal i l'altre, en termes quantitativus i qualitativus. Quantitativus, perquè dos terços de les cartes (41) són de Foix i un de Manent (20); qualitativus, perquè, si bé el llenguatge de totes les cartes s'adiu a les normes del gènere d'una forma exquisida, el de Foix hi excel·leix des de tots els punts de vista. La diferència en el nombre pot venir donada pel fet que la major part de les del de Sarrià (37) són escrites des del Port de la Selva durant les vacances d'estiu, situació que Foix aprofitava per a escriure (el Port esdevé un veritable temple de les muses de l'escriptura foixiana: com a compensació per no